

Az ártatlanság halála

Kovács Magda: A kiskígyó

1 In Kovács Magda: *A gonosz asszony hagyatéka*, Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 2006. 132–135.

A szerző, miközben képzeletét szavak formájába öntve megteremti művét, óhatatlanul üzenetet irányít az olvasó felé. Ez az üzenet kódolva van, ezért nem biztos, hogy a befogadó számára minden esetben megfejtethető és érthető. A szerző szándékát félreértelmezhetjük, de nem kerülhetjük el a mű ránk gyakorolt hatását, legyen az pozitív vagy negatív. És nem kerülhetjük el olvasáskor a megtapasztalást sem. A kontaktus felvétele után az író világába csöppenünk, ahol már más szabályokkal találkozunk, más létformák létezését érzékeljük, mint valós, saját világunkban. Ha megértjük a mű jelentését, megértjük a mű igazi célját is. Ezesetben többé nem tudjuk kivonni magunkat a műalkotás hatásköréből. Nem is tudjuk, de nem is akarjuk. Minden tapasztalat, amit a szöveg magában rejt, elkísér minket egy életen át, még az átélt érzések árnyéka is. Így van ez Kovács Magda írásainál is. Főként az övéinél.

Az író művei nem pusztán elbeszélések. Nem is egyszerű próza az övé. Kovács Magda művei lírai ruhába öltöztetett tapasztalatok történetei. Minden művének más-más értelme van. Egyikük még elfogadásra tanít, míg a másik már továbblépésre ösztönöz. Céljuk bár különböző, de a szerző szándéka láthatatlan köteléket von köréjük, egyesíti őket, egy közös cél felé irányítja értelmüket: hogy megtanítsanak minket élni és élhetővé tenni a világot. Ehhez segítségül műveiben sajátos tanulságokkal szolgál.

Kovács Magda a képzelet valóságának harmonikus kontúrait vetíti elének novelláiban. A realitáshoz való viszonyulás az emberi érzések megrajzolásában ölt igazi alakot. A befogadó, miközben olvasáskor azonosul a fikatív szereplőkkel, újraéli a már elfeledett érzéseket, helyzeteket. Az újjáélt fájdalom hozzásegíti őt önmaga megismeréséhez.

Minden elbeszélés az igazság feltárlásához vezető egy-egy lépcső. Az író ugyanis kitarukozásakor olyan tapasztalatokat vetíti elének, amelyek hozzásegítenek minket a világ megértéséhez. Mindezt a szómágia segítségével teszi. A szavak mágikus ereje elvarázsol minket, lelki változást idéz elő, amely lehetőséget ad a „fölbredésre”. Művei átélésekor mi is válaszút elé kerülünk. Különböző létformák képei körvonalazódnak előttünk, melyek jók is, rosszak is. Hogy olvasáskor melyiket fogadjuk el, az csak rajtunk múlik. Az igazi értékek a szövegben vannak.

A *kiskígyó* című mesenovella az író egyik legjelentősebb alkotása.¹ Műfaja mese, amely részben az ősi epikai műfaj nyelvi meg-

oldásaiból és elemi részeiből táplálkozik. Mégsem nevezhetjük pusztán csak mesének. Az elbeszélés minden mozzanata magában őrzi a valóságot. Szereplői természetes emberi tulajdonságokkal felruházott lények, akik látnak, éreznek és szeretnek. Olyan állatok, akik kezdeti tapasztalatlanságukban tiszta ártatlansággal szemlélik a világot, majd ráébrednek a valóságra, és emberi tulajdonságok áldozataivá válnak.

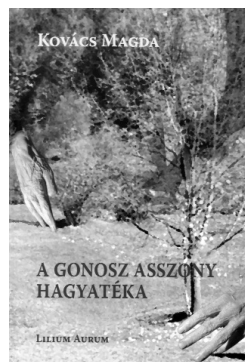
Az egész novella esztétikai megformáltságának az a célja, hogy a szereplőkön keresztül átélhetővé tegye az olvasóval egy addig abszolútnak hitt kapcsolat törékenységét. Erős morális mondanivalója van.

A *kiskígyó* drámai novellaként is olvasható. Azt ábrázolja, hogyan silányul el minden, ami az embert emberré teszi a természetes fejlődés során. Barátság, tisztesség, bizalom, tiszta emberi kapcsolatok, önzetlenség és ártatlanság mind átalakul, megszűnik a civilizáció hatásának köszönhetően. A régi szemléletmód válsága és pusztulása egyben egy új élet kezdetét jelenti, amely nem rosszabb és jobb az eddiginél, csupán etikai-emberi szempontból tűnik rosszabbnak. A könyörtelenség és az önzés elválaszthatatlanul hozzákapcsolódik a megszületett új világhoz. A két világ közötti áthidalhatatlan elkülönülés megdöbbenő megragadása és ábrázolása egy mindent tudó művész remekművévé avatja *A kiskígyót*.

Maga a cím már előre tudatja velünk a nem mindennapi történet tárgyát. Megfogalmazza a mű középpontját, pontosabban elővételezi az olvasó számára a legfontosabb információt, segíti a befogadót, hogy az nyitott legyen az elvárásaival összezsengő információk felvételére. Megadja a novella felépítését célzó dominánst, amely fokozottabb szerephez jut a műben. Figyelemfelhívó, ugyanakkor szimbolikus jelentést is kölcsönöz a műalkotásnak.

Az elbeszélés tájleírással kezdődik. Egy forró nyári napon a kiskígyó figyelmét a természet rezdülései vonják magukra, miközben a kiskígyó mozdulatlanul, szinte szoborként várakozik barátjára. Hirtenlen bukkan elő Egerke. Előbb meglepődik Szí mozdulatlanságán, hiszen eddig nem fordult elő, hogy barátja elszundikált volna, miközben őt várta. Mert mindennap találkoztak, együtt játszottak, beszélgettek, igazi barátok voltak. Szerették egymást. Ezen a napon azonban Szí különösen viselkedett. Tekintete megváltozott, nem látszott arcán boldogság, mikor megpillantotta Egerkét. Helyette megdöbbenés, ijedtség, vágy cikázott át arcán. Ez megfélemlítette barátját. Nem bírta mozdulni. Szí tekintete megadásra készítette. Egerke behódolt sorsának, s ebben a pillanatban visszafordíthatatlanul bekövetkezett a tragédia. Szí elárulta Egerkét. Megölte a jóbarátot, a játszópajtást, a beszélgetőtársat. Fiatalságát. Nem maradt semmije, csak az üresség. Mégsem bánta meg tettét. Megértette, hogy valójában nem hibás. Cselekedete a természet törvényei szerint ment végbe. Ekkor öntudatra ébredt. Felnőtt.

A novella mondanivalója tehát valójában próbatétel. Azt veti fel, vajon sikerül-e megőriznünk tisztaságunkat, becsületünket, önmagunkat az élet megpróbáltatásai során.

A bölcséleti üzenetet a szerző művészi formába öntötte. Tudatosan szerkesztette meg művét. Írói nyelve mentes a tanító felhangtól, nem ítélkezik, nem értékel. Csupán ír, mondatokban közli tapasztalatait. Mindezt természetesen. Szavai mégis elevenen hatnak, feszültséget teremtenek. A rövid párbeszéd-hallgatás növeli feszült várakozásunk. S ahogy sorról-sorra haladunk a szövegben, egyre nő, egyre eluralkodik bennünk a sejtés, majd megszületik bennünk a felkavaró felismerés, hogy a kiskígyó el fogja pusztítani barátját. Ez nem kétséges. Mégis, az olvasó tudata tagadni kívánja a szörnyűséget. Közben tudja, hogy bármely pillanatban valami végzetes történhet. A szorongásos állapot szűnni nem akaróan jelen van az olvasás során, szüntelen növekszik, és csak a gyors kimenetelű, drámai esemény lepergése után csökken. A megrázkódtatást átélve, túlesve a legrosszabban, a görcs feloldódik. A cél elérésénél kielégülést okozó hatás jelentkezik. A kielégülésnek azonban mérhetetlenül nagy az ára. Amikor a kiskígyó elfogyasztja barátját, egyúttal önmagát is elpusz-

Győzelmi emelvény, 1977

títja. Élete további folyása teljes ürességben, teljes reménytelenségben zajlik majd.

A mű befogadása során az olvasó átéli a helyzet súlyosságát, beleéli magát a szereplők lelkivilágába. Azonosul az áldozattal és a barátját elpusztító kiskígyóval. Az egymást megsemmisítő összecsapás az olvasót is érzékenyen érinti, fájdalmasan veszi tudomásul a végkifejtet.

A novella igazi tragédiája a valósághoz való viszonyulásban van. Jelentése kontextuális. Sajátosan emberi léthez hasonló érzések és kapcsolatok alkotják a mű mondanivalójának tárgyát. A cselekmény, a szereplők és maga a környezet metaforikus szinten van jelen. Allegóriaként és szimbólumként funkcionálnak. A műalkotás formája szervezett szimbolikus forma. Tele van ellentétekkel. Hősei is ellentmondásosak. A felületi struktúra azt mutatja, hogy a jó és rossz harcának vagyunk a tanúi, később viszont rádöbbenünk, többről van szó. Alapvetően semmi és senki sem jó vagy rossz, az életben minden összetett. A természet önmagában nem rossz, bár a pusztítás az egyik alapvető eleme. A kígyó, az állat, az ember, mind egy törvényt követ. Mindezt a mű metaforikus mélystruktúrája tárja fel előttünk. A gyilkosban nem ébred fel lelkiismeret-furdalás, hogy barátját megölte. Tettét nem magyarázza. Nem „tudatos gyilkos”. Egyedül hiányt érez.

Az omnipotens narrátor külső nézőpontból meséli el a barátság történetét. Az objektív elbeszélés érvényesülése könnyen érthetővé teszi a szöveg jelentését. Az egyes mondatok fokozott szerephez jutnak, minden szónak értelme és hatása van. A betű szerinti szintről a szöveg gyakran átvált metaforikus szintre. A mű struktúrája kerek egész, amelynek folyamatos cselekménye három részre osztható fel. Az elsőben a szerző a barátság „szentségét” ábrázolja, majd a másodikban a könyörtelen gyilkosságot, míg végül rátér az utolsó, a valóság értékének kidomborítására, a kiskígyó belső átalakulására. A narrátor a részeket fegyelmezett ritmusban beszéli el. A drámaiságot tömondatokban közölt párbeszéd fokozza. A közlési formában kétfajta ritmus-mozgás kapcsolódik egybe: transzverzális és longitudinális.²

Az elbeszélés idejét a múltra és jelenre utaló szavak, pl. „mint amikor”, „s mire” mutatják, valamint a múlt és jövő idejű igeidő is. A cselekményben különös módon fonódik össze az idő. Jelen időben kezdődik a narráció, múlt időben folytatódik, majd ismét jelen időre vált át, végül a jövőt is körvonalazza. A múlt idejű elbeszélés meghatározott fontossága abban áll, hogy tudósítja az olvasót a már megtörtént dolgokról, ez által elmélyíti és érthetővé teszi a történetet. A térritmusszerű erőteljesen Szí vágyakozásában és a gyilkosság végrehajtásában lendül ki. A katarzist a csúcspontra építő szerkezet hozza létre. Egyes motívumok, pl. a finom szó használata előre sejteti a mű fordulópontját. Előérzettől terhesen haladunk a novella vége felé. Amikor ez bekövetkezik, az olvasó hiányt érez igazságérzete miatt, a bűnös meglakolását kívánja, ez azonban itt nem következik be. A hiányérzet feloldásának lehetőségét a cselekményben lévő

2 A transzverzális és longitudinális hullámok teszik ki a ritmikus mozgást. Itt arra gondolok, hogy a közlésben a szerző, mikor lelki ráhatást akar gyakorolni az olvasóra, akkor hosszabb leírást alkalmaz, de ebben a leírásban rövid párbeszéd is jelen van, vagy ha nincs, rögtön utána pár szóból álló mondatok következnek. Emellett viszont a szöveg többször kielezi a helyzetet, hogy növelje a feszültséget az olvasóban, majd mikor ez teljesült, megszünteti a tetőpontot, és pár mondatdal elcsitul minden. A longitudinális és transzverzális hullámozás összekeveredik a közlésben, mert a leírás és párbeszéd hosszú-rövid mozgása megteremtí a fel- és lemozgást is, nem a mondat szavaival, hanem annak jelentésével.

3 „Egérke a kiskígyót hívta Színek.” (Kovács, 2006. 132. old.)

tényezők adják. Bár győz a „rossz”, de fölényét fokozatosan elveszti a jó fölött, míg végül vereséget (üresség) szenved. Az egész mű a zárómondatban nyeri el értelmét és műfaji jellegének beteljesedését.

A tradicionális novella helyszíne, szereplőinek száma a kezdettől változatlan. Az elbeszélést a narrátor egyes szám harmadik személyben beszéli el. A külső fokalizáció a párbeszédben vált át a szereplő nézőpontjába, Egérke megszólítja barátját. „– Szí, te alszol? No de ilyet! –” Ezt rövid írói magyarázat követi³. Majd megváltozik a cselekmény ideje, múlt időbe kerülünk át, a narrátoron keresztül tudomást szerzünk a régi barátságról, amely a szereplőket összeköti. Itt felkelti figyelmünket a beszélgetés fontosságának hangsúlyozása, ami egyben utal az emberekkel való azonosulásra. Rövidesen visszatérünk jelenidőbe, s kezdetét veszi a tragédia kibontakozása.

Gyorsul az ábrázolásmód. A cselekmény itt sietősen szalad a végkifejlet felé. Mikor bekövetkezik a mű fordulópontja, Szí jelleme megváltozik, s mi átérezzük önmagával vívott belső harcát. A kiskígyó belső rajzává válik a leírás. A kívülálló narrátor a szereplő gondolatainak, érzelmeinek közvetítőjévé válik. Az utolsó jelenetben a narrátor kimondja a mű legfontosabb közlését, „hogyan csak az első egér lehet barát az ifjúság néhány ártatlan pillanatáig, a többi zsákmány, préda”. (134.)

A *kiskígyó* című lebilincselő mese tehát lényegében azt hirdeti, hogy a társadalomnak egységet kell alkotnia a természettel, különben az igazi értékek elpusztulnak. Kovács Magda így vall művéről: „Ez a mesém a paradicsomból való kiűzetésről szól, arról a pillanatról, amikor véget ér az ifjúság ártatlansága bennünk a természet kökemény parancsára. A kiskígyó ezért nem tudatos gyilkos, csak felnőtté vált egy fájó pillanat alatt”.

A novellát olvasva rájövünk, hogy minden az egyetlen lehetséges módon történt.

Bibliográfia

Hankiss Elemér: *A novellaelemzés új módszerei*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1971.

Kocur László: *Csípkerózsika még mindig ébredőfélben*. Internetes hozzáférhetőség: <http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/tizata-j/03-02/kocur.pdf> [2003]

Szászi Zoltán: *A 60 éves Kovács Magda köszöntése. Felfedezések kora*. Internetes elérhetőség: www.szmit.sk [2006]

Tóth Anikó: http://www.foruminst.sk/publ/szemle/2008_2/szemle_2008_2_n-toth-aniko.pdf. [2008]